

**O'RTA VA KEKSA YOSHDAGI AYOLLARDA BACHADON BO'YNI
SARATONI RIVOJLANISH XAVFINI BIRLAMCHI TIBBIY-SANITARIYA
YORDAMI DARAJASIDA BAHOLASH**

O'roqova Dilshoda Alisher qizi

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti

*70910215-Sog'liqni saqlashni boshqarish va Jamoat salomatligini saqlash: jismoniy
faollik va rehabilitatsiya yo'nalishi 1-kurs magistranti*

Annotatsiya: *Bachadon bo'yni saratoni (BBS) dunyo bo'ylab ayollar o'rtasida onkologik kasallanish va o'limning yetakchi sabablaridan biri bo'lib qolmoqda, ayniqsa resurslari cheklangan mamlakatlarda. Samarali profilaktika va erta diagnostika usullari mavjud bo'lishiga qaramay, kasallik holatlarining sezilarli qismi kech bosqichlarda aniqlanmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi o'rta va keksa yoshdagi ayollarda bachadon bo'yni saratoni rivojlanishining asosiy xavf omillarini tahlil qilish hamda birlamchi tibbiy-sanitariya yordami (BTSY) darajasida xavfni baholash va kasallikni erta aniqlashning ahamiyatini asoslab berishdan iborat. Maqolada muammoning epidemiologik, klinik va ijtimoiy jihatlarini ko'rib chiqilgan, shuningdek BTSY darajasida skrining va xavfni stratifikatsiya qilish bo'yicha amaliy yondashuvlar taklif etilgan.*

Kalit so'zlar: *bachadon bo'yni saratoni, birlamchi tibbiy-sanitariya yordami, xavf omillari, skrining, o'rta va keksa yoshdagi ayollar, OIV (HPV).*

Kirish. Bachadon bo'yni saratoni - bu bachadon bo'ynida boshlangan saraton hujayralarining anormal o'sishi. Bachadon bo'yni bachadonning pastki qismining tor qismidir. Bu bachadonning kirish qismi bo'lib, ko'pincha bachadon bo'yni deb ataladi. Bachadon bo'yni saratoni butun dunyo bo'ylab ayollarda to'rtinchi eng keng tarqalgan saraton turi hisoblanadi. Bu ayollar saratonidan kelib chiqadigan o'lim sabablari orasida to'rtinchi o'rinda turadi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, bachadon bo'yni saratoni ham saratonning eng oldini olish mumkin bo'lgan turlaridan biridir va kasallikning erta tashxisi bemorlar orasida o'lim darajasini oshirishi mumkin.

Bachadon bo'yni saratoni paydo bo'lishining keskin kamayishi, birinchi navbatda, bachadon bo'yni anomaliyalarini aniqlash va erta davolash imkonini beradigan pap testlari kabi ilg'or skrining testlaridan keng foydalanish bilan bog'liq.

Bachadon bo'yni saratoni ayollar reproduktiv tizimi o'smalari tarkibida yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, har yili dunyo bo'yicha 600 mingdan ortiq yangi bachadon bo'yni saratoni holatlari qayd etiladi va o'lim

holatlarining qariyb 90 foizi daromadi past va o'rta bo'lgan mamlakatlarga to'g'ri keladi. Xavf guruhiga asosan o'rta (40–59 yosh) va keksa (60 yosh va undan katta) yoshdagi ayollar kiradi, chunki ushbu yosh guruhlarida kasallik ko'pincha kech bosqichlarda aniqlanadi.

Birlamchi tibbiy-sanitariya yordami bachadon bo'yni saratonining oldini olish, erta aniqlash va o'lim ko'rsatkichlarini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Aynan shu bosqichda xavf omillarini tizimli aniqlash, skrining tadbirlarini o'tkazish va ayollar orasida onkologik hushyorlikni shakllantirish imkoniyati mavjud.

Bachadon bo'yni saratonining epidemiologik xususiyatlari. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bachadon bo'yni saratoni bilan kasallanishning eng yuqori cho'qqisi 45–55 yosh oralig'iga to'g'ri keladi, biroq o'lim ko'rsatkichlari asosan 60 yoshdan oshgan ayollarda yuqori bo'ladi. Bu holat skrining bilan yetarli darajada qamrab olinmaslik, tibbiy faollikning pastligi hamda hamroh surunkali kasalliklarning mavjudligi bilan izohlanadi.

Bachadon bo'yni saratoni qayerda sodir bo'ladi. Oddiy sharoitlarda ektoserviks skuamoz hujayralar deb ataladigan tekis, ingichka hujayralar bilan qoplangan va endoserviks ustunli hujayralar deb ataladigan boshqa turdagi hujayralardan iborat. Bu hujayralar uchrashadigan hudud transformatsiya (T) zonasi deb ataladi. T zonasi bachadon bo'yni saratoni hujayralari rivojlanishi uchun eng ko'p joy.

Bachadon bo'yni saratoni sabablari. Bachadon bo'yni saratoni holatlarining aksariyati inson papillomavirusi (HPV) deb ataladigan virus tufayli yuzaga keladi. HPV jinsiy yo'l bilan yuqadigan virusdir. U infektsiyalangan erkak sherigi bilan jinsiy aloqa orqali o'tishi mumkin.

Bachadon bo'yni saratonining asosiy etiologik omili — yuqori onkogen xavfga ega bo'lgan odam papilloma virusi (OIV/HPV), ayniqsa 16 va 18 turlarining uzoq muddatli (persistiruvchi) infeksiyasidir. Biroq HPV infeksiyasining mavjudligi har doim ham saraton rivojlanishiga olib kelmaydi, bu esa qo'shimcha xavf omillarining ahamiyatini ko'rsatadi.

HPV virusining ko'p turlari mavjud va HPV ning barcha turlari bachadon bo'yni saratoniga olib kelmaydi. HPV ning ba'zilar genital siqillarga olib kelishi mumkin. Bachadon bo'yni saratonining boshqa xavf omillari orasida chekish, zaif immunitet, og'iz kontratseptivlari va ko'p homiladorlik kiradi. Bachadon bo'yni saratonining 90 foizdan ortig'i skuamoz hujayrali karsinomadir. Bachadon bo'yni saratonining ikkinchi eng keng tarqalgan turi - adenokarsinoma. Adenoskuamoz karsinomalar yoki aralash karsinomalar bachadon bo'yni saratonining kam uchraydigan turlaridan biridir.

Skuamoz hujayrali karsinoma: Bu eng keng tarqalgan tur bo'lib, bachadon bo'yni saratoni holatlarining taxminan 70-90% ni tashkil qiladi. U bachadon bo'yni tashqi yuzasini qoplagan tekis, ingichka hujayralardan (skuamoz hujayralar) boshlanadi.

Adenokarsinom: Bu bachadon bo'yni saratoni holatlarining 10-30% ni tashkil qiladi. U bachadon bo'yni kanalida shilimshiq ishlab chiqaradigan bez hujayralarida boshlanadi. Pap smear orqali adenokarsinomani erta aniqlash qiyinroq bo'lishi mumkin.

Belgilar va simptomlar: Odatda, bachadon bo'yni saratonining dastlabki belgilari yo'q, ammo o'simta hajmi kattalashganda bachadon bo'yni saratonining bir nechta belgilari paydo bo'lishi mumkin. Bachadon bo'yni saratonining umumiy belgilaridan ba'zilari quyidagilardan iborat:

Vaqt oralig'idagi qon ketish

Jinsiy aloqa paytida qon ketishi

Menopozdan keyin qon ketish

Xushbo'y yoki qon bilan to'ldirilgan vaginal oqindi

Tosdagi og'riqlar, bel og'rig'i va oyoqlarning shishishi

Ozish

Charchoq

Bachadon bo'yni saratoni rivojlanishining xavf omillari. Birlamchi tibbiy-sanitariya yordami darajasida quyidagi xavf omillariga alohida e'tibor qaratish zarur:

1. Biologik va tibbiy omillar

bachadon bo'yni surunkali yallig'lanish kasalliklari;

HPV infeksiyasining uzoq muddat saqlanishi;

jinsiy hayotning erta boshlanishi;

ko'p marta tug'ruq;

gormonal buzilishlar va og'iz orqali qabul qilinadigan kontratseptivlarni uzoq muddat qo'llash;

immun tanqislik holatlari.

2. Ijtimoiy-demografik omillar

ta'lim darajasining pastligi;

tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatining cheklanganligi;

muntazam profilaktik ko'riklarning yo'qligi;

qishloq hududlarida yashash.

3. Xulq-atvor omillari

chekish;

shaxsiy (intim) gigiyenaga rioya qilmaslik;

skrining dasturlariga past darajada rioya etish.

Xavfni baholashda birlamchi tibbiy-sanitariya yordamining o'rni. Birlamchi bo'g'in sog'liqni saqlash tizimi bachadon bo'yni saratonining oldi holatlari va erta bosqichlarini

aniqlashda asosiy vosita hisoblanadi. Umumiy amaliyot shifokorlari, akusher-ginekologlar va hamshiralalar quyidagi tadbirlarni amalga oshirishlari zarur:

xavf omillariga yo'naltirilgan batafsil anamnez yig'ish;

yuqori onkologik xavf guruhlarini shakllantirish;

sitologik tekshiruvga (PAP-test) yo'llash;

yuqori onkogen xavfga ega HPV turlarini aniqlash uchun test o'tkazish;

ayollarni profilaktika masalalari bo'yicha xabardor qilish va maslahat berish.

O'rta va keksa yoshdagi ayollarni faol chaqirish va skrining bilan qamrab olish alohida ahamiyatga ega, chunki ular ko'pincha profilaktik dasturlardan chetda qoladilar.

Skrining va xavfni stratifikatsiya qilish usullari. Birlamchi tibbiy-sanitariya yordami darajasida quyidagi usullar samarali qo'llanilishi mumkin:

sitologik skrining (Papanikolaou bo'yicha surtma);

HPV-testlash;

resurslar cheklangan sharoitlarda bachadon bo'ynini sirka kislotasi bilan vizual ko'rikdan o'tkazish (VIA);

xavf omillarini aniqlashga qaratilgan so'rovnomalar.

Ushbu usullarning kompleks qo'llanilishi nafaqat bachadon bo'yni oldi o'zgarishlarini aniqlash, balki kasallik rivojlanish ehtimolini prognoz qilish imkonini beradi.

Xulosa: O'rta va keksa yoshdagi ayollarda bachadon bo'yni saratoni rivojlanish xavfini birlamchi tibbiy-sanitariya yordami darajasida baholash profilaktik tibbiyotning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Xavf omillarini erta aniqlash, faol skrining va ayollarning tibbiy savodxonligini oshirish ushbu kasallik bilan bog'liq kasallanish va o'lim ko'rsatkichlarini sezilarli darajada kamaytirishga yordam beradi. Birlamchi bo'g'inning rolini kuchaytirish va xavfni baholash bo'yicha standartlashtirilgan algoritmlarni joriy etish bachadon bo'yni saratoniga qarshi kurashning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. Cervical cancer: prevention and control.
2. Arbyn M. et al. Cervical cancer screening and HPV testing.
3. Schiffman M., Castle P.E. The promise of global cervical cancer prevention.
4. Баранов А.А., Савельева Г.М. Акушерство и гинекология.